

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ „Прилози и предлози у општим речницима српског језика” мср Љубице Весић

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео Комисију:

Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета на седници од 21. марта 2022. године (одлука бр. 980/1).

2. Састав Комисије:

Ментор: др Весна Ломпар, ванредни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Српски језик
Датум избора у звање: 2021.

др Горан Зељић, ванредни професор, Учитељски факултет – Београд
Ужа научна област: Српски језик
Датум избора у звање: 2017.

др Александра Марковић, научни сарадник, Институт за српски језик САНУ
Ужа научна област: Српски језик
Датум избора у звање: 2017.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Љубица, Дамњан, Весић
Датум и место рођења	10. 5. 1989, Београд
Наслов мастер рада	<i>Утицај промене средине на стабилност акцентуације</i>
Датум и место одбране мастер рада	30. 12. 2013, Филолошки факултет, Београд
Научна област из које је стечено академско звање мастер	Српски језик

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Прилози и предлози у општим речницима српског језика

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мастера Љубице Весић обухвата 282 странице компјутерски сложеног текста, а подељена је на следећа поглавља: 1. Увод (1–11); 2. Прилози (13–202); 3. Предлози (203–232); 4. Закључак (233–242). За њима следи Литература (са 173 јединице; стр. 243–250) и два Прилога: Прилог 1 – Списак обрађених прилога (251–255); Прилог 2 – Списак обрађених предлога (256–258).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Увод чине одељци *Предмет, циљ и задаци истраживања, Хипотезе истраживања, Методологија истраживања, Методологија рада и О обради непроменљивих речи у речнику – историја проблема.*

1.1. *Предмет, циљ и задаци истраживања.* Говорећи о категоризацији врста речи и изазовима које таква подела поставља пред проучаваоце језика, поготову када су у питању речи које се у морфологији обележавају као непроменљиве, кандидат у т. 1.1. као основни предмет свог рада наводи „анализу обраде прилога и предлога у општим речницима српског језика”. „Основни циљ истраживања био је свеобухватан приказ начина на које се при обради класификују прилози и предлози у општим речницима српског језика, као и утврђивање са којим се све врстама речи прилози и предлози доводе у везу, да би се на крају дала могућа решења за усаглашавање како самих речника, тако и речника и граматика”. Истраживање је подразумевало да се утврди „како се у обради приступа речима које се осим као прилози и предлози могу одредити и другачије, односно како се то одређење бележи”, да се анализирају значења и примери у речничком чланку „не би ли се на тај начин потврдила или утврдила врста речи”, да се упореди начин обраде у три општа речника српског језика (речници Матице српске и Речник САНУ) и да се одређење прилога и предлога упореди са дефиницијом врста речи у одабраним граматикама српскохрватског језика.

У т. 1.2. *Хипотезе истраживања* кандидат износи хипотезе од којих полази у истраживању. Претпоставка је да одређење прилога и предлога неће увек бити потпуно, односно да се могућност двоструког одређења неће увек бележити или да ће у појединим случајевима додатно одређење бити сувишно, али да ће се ове речи бележити једнако у сва три анализирана речника.

У наставку, у т. 1.3. *Методологија истраживања* кандидат даје информације о грађи (т. 1.3.1) и корпусу истраживања (1.3.2). Грађу чине, од свих непроменљивих врста речи, прилози (око 7000 одредница) и предлози (око 250 одредница) јер су прилози „једине пунозначне конституентске речи међу непроменљивим”, а предлози, као помоћне граматичке речи, имају значајну улогу у формирању прилошког значења, што их приближава прилозима као врсти речи. Комплетна грађа екцерпирана је из *Речника српскохрватског књижевног језика (I–VI)* Матице српске, а као контролни корпус узети су *Речник српског језика* Матице српске (2011) и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Института за српски језик САНУ. У овој тачки кандидат образлаже предности речничке литературе у оваквим истраживањима. Речник као лингвистичко дело пружа могућност анализе целокупног фонда прилога и предлога, а не само оних који су део стандардне лексике. Као помоћни извори коришћени су Електронски корпус српског

језика и електронски речник српскога језика. Због различите класификације у речницима, кандидат у анализу укључује и одабране граматике српског/српскохрватског језика.

У т. 1.4. *Методологија рада* сазнајемо да је истраживање дескриптивно тј. да је намера да се прикаже постојеће стање у речницима, те да се укаже на недоследности које постоје. Кандидат полази од лексикографског извора, одакле ексцерпира све речи које се одређују као прилози и предлози, а затим их приказује тако што их групише према начину обраде, а затим према врсти речи са којом се доводе у везу. Као потврду одређења преузима примере из самог речника који се наводе у оквиру речничког чланка анализирани речи. Анализом су обухваћени сви предлози, док су код прилога, због великог броја речи, изабрани само они који се облички поклапају са другим врстама речи. Обрада изабраних речи пореди се у сва три анализирани општа речника, а затим се одређење проверава и у одабраним граматикама српског језика не би ли се на тај начин указало на везе које прилози и предлози „успостављају са другим врстама речи деловањем конверзије и лексикализације” и успоставиле јасније границе међу њима.

1.5. *О обради непроменљивих речи у речнику – историја проблема.* У овој тачки кандидат указује на два аспекта истраживања врста речи. Први подразумева теоријско проучавање различитих критеријума у класификацији речи на врсте, а други проучавање поједине врсте речи, тако што се описују њене „морфолошке, синтаксичке, семантичке и друге карактеристике, које их образују у посебну класу речи”. Након тога кандидат износи кратак преглед досадашњих истраживања, прикупљених из научних монографија и чланака, која се баве „проблемом одређења врста речи у речницима и њиховом обрадом”.

Поглавље **Прилози** подељено је на пет тачака: 2.1. *Прилози као врста речи и њихове карактеристике*, 2.2. *Како настају прилози*, 2.3. *Прилози према другим врстама речи*, 2.4. *Прилози у општим речницима српског језика* и 2.5. *О обради прилога*. У првој тачки кандидат износи опште карактеристике прилога као врста речи, позивајући се на одабране граматике и другу литературу аутора Александра Белића, Михаила Стевановића, Живојина Станојчића, Љубомира Поповића, Игрутина Стевовића, Томе Маретића, Весне Ломпар, Душке Кликовац, Павице Мразовић и др. Затим, у тачки 2.2. говори о њиховом пореклу и настанку различитим творбеним процесима. Позивајући се на литературу у тачки 2.3. говори о статусу прилога у систему врста речи као и о „њиховом односу са другим врстама речи са којима се доводе у тесну везу”. У наставку, у тачки 2.4. *Прилози у општим речницима српског језика* кандидат набраја све анализом утврђене начине обраде прилога у шестотомном речнику Матице српске, а затим сваки од њих детаљно представља као посебну тачку: 2.4.1. *Реч се одређује као прилог*, 2.4.2. *Реч се одређује као прилог и као друга врста речи и наводе се као посебне одреднице*, 2.4.3. *Реч се одређује као прилог и као друга врста и одвојене су римским цифрама*, 2.4.4. *Реч се одређује као прилог и као друга врста и наводе се као посебна значења*, 2.4.5. *Реч се одређује као прилог и друга врста истовремено*, 2.4.6. *Реч се у примарном значењу одређује као прилог, а у неком од секундарних се наводи служба друге врсте речи*, 2.4.7. *Реч има прилошку службу*, 2.4.8. *Реч се одређује као прилог, а није прилог*, 2.4.9. *Реч се одређује другачије, а може бити и прилог*, 2.4.10. *Реч се одређује као прилог, али може припадати и другој врсти речи*. У оквиру сваке тачке, ради боље прегледности речи су груписане према томе са којом врстом речи се доводе у везу (прилог и предлог, прилог и именица, прилог и придев итд.). Свака реч анализирана је посебно тако што се прво разматра њено значење, а затим примери који представљају њену потврду, и на крају се њено одређење прати у

другима коришћеним изворима. Сви анализирани прилози наведени су у Прилогу 1 (т. 6.1). У последњој тачки поглавља 2.5. *О обради прилога* кандидат резимира оно што је у поглављу претходно наведено.

Поглавље **Предлози** структурирано је на исти начин као и поглавље Прилози. У тачки 3.1. *Предлози као врста речи и њихове карактеристике*, кандидат, позивајући се на граматике и радове аутора Александра Белића, Михаила Стевановића, Љубомира Поповића, Весне Ломпар, М. Лалевића, Рајне Драгићевић, Павице Мразовић и др. наводи карактеристике предлога које их сврставају у посебну класу речи, посебно се осврћући на њихово обележавање као помоћних речи које своје значење остварују у контексту. У т. 3.2. *Како настају предлози* говори се о пореклу предлога са дијахронијског аспекта као и о творбеним механизмима који су најзаступљенији при стварању предлога. У наставку, у т. 3.3. *Предлози у општим речницима српског језика* приказана је анализа обраде предлога у Речнику Матице српске тако што се сваки начин посебно представља, те су тако издвојене тачке: 3.3.1. *Речи које су одређене само као предлози*, 3.3.2. *Речи као предлози и друга врста речи*, 3.3.3. *Одређење врсте речи у оквиру семантичке структуре одреднице*, 3.3.4. *Одвајање врсте речи римским бројевима*, 3.3.5. *Двоструко одређење*, 3.3.6. *Предлошка служба* и 3.3.7. *Могући предлози*. Као и у поглављу Прилози, ради боље прегледности анализирани предлози, чији је списак дат у Прилогу 2 (т. 6.2), груписани су према томе са којом врстом речи се доводе у везу (предлози и прилози, предлози и именице, предлози у прилошкој служби итд.). У т. 3.4. *О обради предлога* кандидат резимира оно што је у поглављу претходно речено.

У **Закључку** кандидат резимира своје резултате сагледавајући везе које прилози и предлози остварују са другим врстама речи, наводећи како се те везе остварују и приказују у *Речнику српскохрватског књижевног језика* Матице српске.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

„Грешке у одређивању прилога”, *Иновације у настави*, 28/4, 2015, стр. 29–36.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат прегледом општих речника српског језика утврђује да многе речи стоје између двеју, па чак и трију категорија и да у томе предњаче оне које се у граматичкој пракси обележавају као непроменљиве и стога закључује да је при њиховој класификацији потребно применити више критеријума.

Истраживање је обухватило прилоге, као најбројнију класу међу врстама речи, и предлоге, помоћне речи које заједно са именицама остварују предлошко-падежне конструкције које развијају различита прилошка значења, у чему су ове речи блиске прилозима. Основни корпус чинио је *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске и из њега су ексцерпирани сви прилози и предлози с намером да се утврди начин њихове обраде. Будући да је обрада речи у речнику углавном једнолична, било је очекивано да ће исти приступ бити и при обради ових двеју врста речи, што је најчешће и био случај. Међутим, истраживање је показало да су код једног броја речи ти начини разноврсни и бројни.

Анализом значења сваке речи, као и примера који представљају потврду тог значења, кандидат утврђује да се предлози одређују на седам различитих начина и да се при томе доводе у везу, пре свега, са прилозима и именицама, а тек поједини са везницима и узвицима. Тесна веза која постоји између предлога и прилога најбоље се може у различитим начинима обраде ових двеју врста речи, па кандидат издваја следеће групе: (1) предлози и прилози као посебне одреднице, (2) предлози и прилози одвојени римском цифром, (3) предлози и прилози у семантичкој структури, (4) предлози и прилози у граматичком показатељу категорије, (5) предлог у прилошкој служби, (6) прилог у предлошкој служби, (7) предлози који могу бити и прилози и (8) прилози који могу бити и предлози. Везе које предлози остварују са именицама нису толико бројне, због чега се издвајају само две групе: (1) именица и предлог као две посебне одреднице и (2) именица у предлошкој служби. Кандидат је кроз анализу дошао до закључка да се веза коју предлози остварују са прилозима и именицама може објаснити тиме што предлози најчешће воде порекло управо од ових двеју врста речи. Као важно дистинктивно обележје предлога и именица кандидат истиче категорију променљивости и функцију коју ове речи имају. Док су именице конституентске речи, предлози своје значење остварују тек у контексту. Повезаност прилога и предлога објашњава се њиховим заједничким карактеристикама, а то су непроменљивост и прилошко значење, с тим што, како наводи кандидат, то значење прилози постижу самостално, док је предлозима неопходна именичка јединица са којом ће творити предлошко-падежну конструкцију са прилошким значењем.

Анализом прилога кандидат је утврдио да се они обрађују на десет различитих начина и да се при томе доводе у везу са готово свим врстама речи: предлозима, речцама, придевима, именицама, везницима, узвицима и заменицама.

Везе које постоје са речцама огледају се кроз следеће групе: (1) прилог и речца у семантичкој структури, (2) прилог и речца у граматичком показатељу категорије, (3) речца у прилошкој служби; (4) речца која може бити и прилог, (5) речце одређене као прилози и (6) прилози који могу бити и речце. Одређивање речца као прилога у Речнику Матице српске кандидат објашњава тиме што се у време писања речника у граматичкој литератури речце нису одвајале као посебна врста речи, већ су сврставане међу прилоге. Савремена истраживања речце препознају као посебну класу речи, те кандидат закључује да их тако треба бележити и у речнику, а као дистинктивна обележја издваја значење речи као и то што речце немају конституентску функцију у реченици, за разлику од прилога.

Повезаност прилога придева огледа се кроз следеће издвојене групе: (1) прилози и придеви као посебне одреднице, (2) прилози и придеви у семантичкој структури, (3) прилози и придеви у граматичком показатељу категорије, (4) придев у прилошкој служби, (5) придев одређен као прилог, (6) придев који може бити и прилог и (7) прилог који може бити и придев. Кандидат констатује да се највећи број прилога и придева одређују се као посебне одреднице, а везе које постоје међу њима објашњава тиме што највећи број прилога настаје конверзијом од придева. Као основне разликовне црте издваја категорију деклинабилности и њихове улоге у реченици. Придеви су променљиве речи које ближе одређују именички појам, док су прилози полупроменљиве речи које ближе одређују глагол односно радњу исказану глаголом.

Прилози се повезују са именицама кроз следеће начине обраде: (1) прилози и именице као посебне одреднице, (2) прилози и именице у семантичкој структури, (3) прилог у служби именице, (4) именица у прилошкој служби, (5) именица одређена као прилог. Кроз анализу кандидат долази до закључка да се веза између ових двеју врста речи остварује због тога што су се поједини облици именица осамосталили и почели да се употребљавају као прилози, као и да је појединим случајевима језик показао непреврелу ситуацију у процесу преласка именица или појединог облика именице у категорију прилога (на примерима *страхота*, *лепота*, *жалост* и сл.). И у овој групи кандидат истиче променљивост именица и њихову функцију као њихова најважнија обележја која их одвајају од прилога.

Веза између прилога и заменица огледа се у следећим начинима обраде: (1) прилози и везници као посебне одреднице, (2) прилози и везници одвојени римском цифром, (3) прилози и везници у семантичкој структури, (4) прилози и везници у граматичком показатељу категорије, (5) прилог у служби везника, (6) везник у прилошкој служби, (7) везник одређен као прилог и (8) прилог који може бити и везник. Као основно дистинктивно обележје ових двеју врста речи кандидат наводи њихову функцију у реченици: прилози су конституентске речи, док су везници помоћне речи чија је основна функција повезивање реченичних чланова и реченица. Кандидат се посебно осврће на оне прилоге који могу имати и функцију везника при везивању зависне клаузе, али у оквиру ње задржавају своје прилошко значење и сматра да их треба раздвојити од прилога који постају прави везници (нпр. *пошто*). У случају ових речи неопходно је наћи решење у њиховом именовању и предлаже неке од назива који се већ јављају у литератури, попут *везничко средство*, *везничка реч* или *реченични функтор*. Предлог за употребу другачијег термина заснива на томе што би он обухватио све речи које нису везници али могу имати функцију везника, попут анализираних прилога, али и упитно-односких заменица.

Повезаност прилога и узвика увиђа се у групама: (1) прилози и узвици у семантичкој структури, (2) прилог у служби узвика, (3) узвик у прилошкој служби, (4) узвик одређен као прилог и (5) прилог који може бити узвик. Посебну пажњу кандидат скреће на прилоге који променом значења и прозодијских обележја прелазе у категорију узвика као и на поједине речи код којих тај процес преласка још увек није завршен. На крају закључује да је основна разлика међу овим двама врстама речи њихова функција у реченици. Док су прилози, како је већ наведено конституентске речи, узвици у исказу имају искључиво комуникативну функцију.

Веза између прилога и заменица огледа се у следећим групама: (1) прилог и заменица као посебне одреднице, (2) прилог и заменица одвојене римским цифрама, (3) прилог и заменица у семантичкој структури, (4) заменица у прилошкој служби и (5) прилог може бити и заменица. Везе између заменица и прилога кандидат објашњава постојањем посебне класе прилога, а то су заменички прилози. И у овом случају категорија променљивости се утврђује као примарна у разликовању.

На крају кандидат закључује да прилози и предлози, због промене значења и функције у реченици могу имати нестабилан статус у систему врста речи и да су њихова испитивања неопходна да би се тај статус утврдио. Успостављање граница међу врстама речи, али и истовремено инсистирање на томе да оне нису увек јасне важно је за њихово проучавање. Језик је подложен променама, а те промене се виде и у морфолошком систему. Развој значења представља нормалан процес у језику и његова функција је богаћење језика. Сprovedено истраживање, како наводи кандидат, имало је циљ да прикаже начине обраде прилога и предлога у општим речницима српског језика не би ли се те промене забележиле, што би можда у будућности имало примену у новим истраживањима, али и у свеобухватном раду на речнику.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња је показала да одлично влада материјом, која је изложена прегледно и систематично. Цео рад написан је јасним научним стилем. Анализа и закључци у раду изведени су на основу пажљиво одабране грађе, па можемо рећи да овај рад, као оригинално дело, значајно доприноси осветљавању проблема прилога и предлога у општим речницима српског језика.

IX ПРЕДЛОГ

На основу укупне оцене дисертације, која представља опсежно и детаљно истраживање са вредним резултатима за науку о српском језику, Комисија једногласно предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да Извештај о оцени докторске дисертације мср Љубице Весић, под насловом *Прилози и предлози у општим речницима српског језика*, прихвати и упути га Већу друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност и да кандидата, по добијању сагласности, позове на усмену јавну одбрану рада.

Београд, 29. март 2022.

Комисија:

др Весна Ломпар, ванредни професор

др Горан Зељић, ванредни професор

др Александра Марковић, научни сарадник